

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Apie gėrio banalumą ir blogio patrauklumą

2013-05-17

ŽURNALAS: NAUJASIS ŽIDINYS-AIDAI

TEMA: Teatras

AUTORIUS: Tomas Daugirdas

DATA: 2013-06

Apie gėrio banalumą ir blogio patrauklumą

Tomas Daugirdas

Gėris banalus ir mums kol kas sunkiai pakeliamas. Ši mintis kilo pamačius naują Eimunto Nekrošiaus spektaklį *Rojus*, pastatytą pagal Dante's *Rojų*. Nors ne teatro pastatymas, o mūsų kasdienybė tai liudija iškalbingiausiai.

Rojus yra vieta, kurioje nėra blogio ir per kraštus liejasi gėris, skleidžiasi ramybės bei džiaugsmo pilnatvė. Tačiau į teatrą susirinkę žiūrovai scenoje tikisi pamatyti dramą, kurią sukuria įvairiausių pavidalus ir išraiškas galintis įgauti gėrio susidūrimas su blogiu ir šio susidūrimo įskeliamas veiksmas, į jį patekusiųjų klaidos, klystkeliai ir išeitys. Su gėriu gėris susikirsti negali, jie vienas kitą tik papildo. Blogio sankirta su blogiu negalėtų sukurti jokio pozityvaus moralo, nuvesti bent į minimalų katarsį, kurio paprastai ir tikimės iš dramų. Nekrošiaus *Rojuje* niekas su niekuo nesikerta. Esama vien vienas kito glostymų, šokčiojimų iš džiaugsmo, pakylėto gestinio komunikavimo, lakstymo ir labai daug muzikos. Tai, kas vyksta scenoje, yra visiška banalybė.

Koks buvo spektaklio sumanymas, sunku spėti, reikėtų paklausti režisieriaus. Taip pat ar sumanymą pavyko įgyvendinti. Italų apžvalgininkė Magda Poli recenzijoje klausė: „Ką norėjo papasakoti Nekrošius per tas vargu ar pribloškiančias pusantros valandos?“ Kad ir kaip būtų, sumanymą kartoti būtų rizikinga, nes į tokį „nedraminį“ teatrą žiūrovų neprisikviesi. Kritiškam žvilgsniui jis labiau primins kurią teletabių seriją nei teatro genijaus vertą pastatymą. Vis dėlto spektaklis ir nugirstos žiūrovų reakcijos sukėlė minčių apie gėrio banalumą, kuris Lietuvoje itin sunkiai suprantamas ir priimamas. Daug artimesnis ir patrauklesnis mums yra blogio sudėtingumas, ir ne vien scenoje, bet ir kasdienybėje.

Nesunku prisiminti, kad nepriklausomybės pradžioje, ką tik išsiritę iš sovietinio kokono ir susidūrę su „Vakarų“ pasauliu, pajutome, kad ten su žmonėmis kažkas „negerai“, kad jų gyvenimas tarsi banalus ir tuščias. Anie žmonės kasdienybėje nekėlė

egzistencinių klausimų, jie nesuprato ir posovietiką kankinusių dilemų niuansų. Kalbėjo, darė banalybes, rūpinosi banaliomis problemomis, gyveno banaliai ir paprastai...

Po-represinis protas ir jausmai iš karto pakuždėjo, kad tai nėra „tikra“, jog už to slypi tam tikra klasta ar negalia. Buvo galima įtarti, kad toks paprastas ir banalus santykis su pasauliu – išmoktas, tam tikros didelės apgaulės ar prievartos padarinys. „Demaskuojantis“ protas sakė, kad išviršinis banalumas ir paprastumas slepia anapus paviršiaus esančias dideles įtampas ar didelę silpnaprotystę, nes juk negali būti taip, kad žmonės tenkintųsi tokiais paprastais ir elementariais dalykais kaip ramus bendravimas su draugais, buvimas su šeima, paprastomis pramogomis. Dar labiau neįtikėtina buvo tai, kad šiuose dalykuose žmonės rastų laimę.

Nevienas dar prieš dešimt metų išvykęs studijuoti ar padirbėti grįžo sakydamas, kad ten „negalėtų gyventi“, nes nuo tos ramybės imąs nervas ir norisi ką nors sulaužyti ar aprėkti, vadinasi, padaryti ką nors „bloga“.

Šis nesuvokiamas gyvenimo būdas net būdavo aiškinamas kaip dvasinių vertybių stoka, tam tikra kvailybės forma, ir kad materialinės vertybės aname pasaulyje išstūmusios dvasines. Tad gyventojai, ką tik išlindę iš po geležinės uždangos, galėtų savotiškai „mainytis“, imdami materialines vertybes, perduodami „dvasines“, taip sužadindami vakariečių dvasios gyvumą ir pabudindami juos iš neva materialistinio snaudulio.

Nesusišnekėjimo tarp sąlygiškai vadinamų „rytų“ ir „vakarų“ pagrindas yra rytiečių nesupratimas, kad dvasia gali būti nekonfliktiška ir tikėjimas, kad vidinio konflikto gylis yra tarsi dvasios sudėtingumo ir vertumo požymis. Dvasingumo ir vidinio konfliktiškumo sutapatinimas yra vienas iš sovietinės schizofreniškos būklės palikimų, kuris mumyse veikiausiai ir užsiliks ilgiausiai. Dar ir dabar turbūt nevienam dalyvavusiam tarptautiniuose renginiuose ar susitikimuose su savo profesiniais kolegomis yra tekę išgyventi, kaip sunku neformaliai bendrauti su žmonėmis, kurie vis dar priskirtini „vakariečiams“ mūsų atžvilgiu. Ypač tada, kai bendravimas pereina į kasdienybės temas, paliečiant asmeninio ar socialinio gyvenimo reikalus, ir mums tenka įveikti „natūralų“ konfliktiškumą.

Senovės graikai, vaizduodami savo bendrapiliečių ar protėvių susidūrimus su barbarais, į pastarųjų veidų ir gestų išraiškas įdėdavo pyktį, nuožmumą ir įtampą, tuo tarpu kai graikų karių veido išraiškos yra visiškai ramios ir susikaupusios. Įtampa ir pyktis senajame pasaulyje, taip pat ir dabar reiškia jausmų ar dvasios sumaištį ir nedarną. Todėl tai gali būti priskirta tik barbaro, kuris nepajėgia kurti ir bendradarbiauti, atrasti vidinę ramybę, o leidžiasi į kovą. Susidūrus su tokiu barbaru, kyla uždavinys jį civilizuoti, o jei tai nepavyksta – sumušti mūšyje.

Vakarų pasaulį būtų klaidinga idealizuoti, jame esama daug išpuolių, žmogžudysčių ir agresijos, kaip ir visame pasaulyje. Tačiau tai, kas suvokiama kaip „normalumas“ ten ir čia, labai skiriasi.

Lietuvoje sureikšminamas ir ypač vertinamas darbas. Veikiausiai tai vyksta ne tiek dėl ypatingo darbštumo, kiek ieškant naujų iššūkių ir įtampų, kurios atitiktų tam tikrą

įtampos ir asmeniškai „reikalingos“ priešpriešos lygį. Įtampa tarsi savaime laikoma „normalia“, o jos nepajėgę atrasti ir susikurti imasi smurto prieš aplinkinius ar save. Agresija nebūtinai yra atvira ir fizinė. Veikiausiai kiekvienas žinome, kokiais subtiliais ir tarsi „nematomais“ būdais gali reikštis agresija aplinkai, neabejotinai kartkartėmis tai ir praktikuojame. Uždelsiame laiku atsakyti kolegai, kuriam atsakymas gyvybiškai svarbus; padarome darbą „laiku“, tačiau tik jo pusę ar iš dalies ir taip priverčiame už visą projektą atsakingus kolegas vienus pačius suktis kaip voveres. Ne vienas turbūt esame patyrę, kai, turėdami mažai laiko, užsukę į kokią „prabangią“ kavinę pavakarieniauti, perspėjame padavėją, kad „skubame“, tačiau tai jokių būdu nekeičia padėties, ir „geroji žinia“ apie maistą ateina tada, kai jau reikia išeiti. Juo įstabiau, kai tai nutinka kavinėje beveik nesant kitų žmonių.

Panašių apraiškų apstu ir politiniame gyvenime. Antai vienas ar kitas politikas vis užsimano „uždrausti“ tai, kas visiems ar didžiajai daliai žmonių yra priimtina ar gera, o kiti iniciatyvas palaiko. Vilniaus meras Artūras Zuokas inicijavo sprendimą uždrausti „mikriukus“, kurių buvimas visiems buvo priimtinas ir vertinamas kaip labai patogi alternatyva „valdiškam“ transportui. Toks sprendimas yra akivaizdžiausias blogis miestui ir miestiečiams, net jei jis buvo paskatintas konkrečių politikų smulkios naudos siekio, antai iš to laimės firmos, iš kurių bus perkami autobusai ar kurios tvarkys vadinamąsias „greitąsias“ linijas, tapęs maršrutų monopolistu autobusų parkas galbūt pagerins savo situaciją. Vienintelis sprendimo motyvo paaiškinimas – iki tol buvo pernelyg gerai. Galima vien spėlioti, kas bus toliau. Visai (ne)bloga mintis būtų imti nemažą mokesčių už lankymąsi Sereikiškių parke, kai jis bus baigtas tvarkyti, ar apskritai jį uždaryti miestiečiams ir įleisti vien ypatingomis progomis...

Paprasti ir gražūs dalykai labai dažnai iššaukia fizinę agresiją. Galima prisiminti atvejus iš policijos pranešimų apie kiek išgėrusius jaunuolius, kurie eidami gatve vakare nesugalvoja nieko geriau kaip išrauti ką tik pasodintas gėles ar primušti nepažįstamą, gal kiek gynybiškai atrodantį sutiktąjį. Alkoholis čia taip pat nėra pagrindinis kaltininkas. Pernai jaunuoliai nusiaubė Ignalinos Laisvės aikštę: „išvartė ir į fontaną primėtė vazonų, sunaikino gėlių kompozicijas, o prie Paplavinio ežero išrovė ir sunaikino gėles“. Policija pabrėžė, kad jaunuoliai buvę visai blaivūs. Nesena istorija apie bušido čempioną, profesionaliai spyrusiam pro šalįėjusiai merginai į galvą, rodo, kad blogis prasiveržia spontaniškai, o jo socialinės ir asmeninės užtvartos yra labai netvirtos. Tokie poelgiai stebina tuo, kad jiems nereikia jokių didelių paskatų, užtenka labai menko dalyko: pamatytos gražios gatvės, ramaus vakaro ar geranoriško sutiktojo. Ramybė, grožis ir gerumas blogiui ir jo nešiotojams yra nepakeliamas dalykas.

Sakoma, kad lietuviai nelinkę labai girtis savo pasiekimais ir sėkme ar net pažįstamų rate sakyti, kad „gyvena puikiai“. Veikiausiai čia veikia savaime instinktas, nuo tokių pareiškimų stabdo patirtis, kad gėris, pasirodantis viešumoje, provokuoja blogį, kuris netruks pasireikšti.

Apie agresyvią elgseną paprastai kalbama kaip apie „atsakomybės“ ar „jautrumo“ trūkumą, gal net „pavydą“, kad iš to sekąs „pasitikėjimo“ visuomenėje nebuvimas ir kitos ydos: darbo ir valdymo neefektyvumas, negebėjimas susitarti ir racionaliai elgtis. Tačiau iš tiesų to pagrindas yra blogis, įsikūręs mumyse ir pasireiškiantis pačiose netikėčiausiose situacijose, spontaniškai ir gal net mums patiems netikėtai. Tai blogis,

kuriam suvaldyti reikia į tai nukreiptų asmeninių pastangų, specialaus auklėjimo ar psichologų pagalbos.

Neapykanta ir priešpriešos yra tapę kasdienybe. Nekenčiame politikų, net neįsivaizduojame, kad galėtume gyventi be įtampos tarp mūsų ir tų, kuriuos išrinkome, jais tarsi „pasitikėdami“. Rinkimų metu politikai gauna ne pasitikėjimo balsą, o jie pasirenkami, kad būtų į ką nukreipti pyktį. Komentatoriai internete taip pat ne savo mintimis dalijasi, o išsako savo giliausią vidujybę, pyktį ir neapykantą. Socialinėje ar viešojoje sferoje nemažai veiksnių, kurie įvardijami kaip „pilietiškumas“ ar „pilietinės visuomenės“ aktyvumas, yra ne kas kita kaip blogio padiktuota agresija. Gyvename blogyje patys to nesuvokdami, net jo sukeltas įtampas vertiname kaip pozityvią nuostatą, gyvenimo aktyvumą, „teisių gynimą“ ir neapkiautimą.

Nepriklausomybės pradžioje galėjome tikėtis, kad savo dvasines negalias išgydysime jas suvokdami ir įvertindami protu, bendraudami su vakariečiais ar auklėdamiesi. Tačiau iš tiesų blogis prisitaikė, tapo subtilesnis, barbarybė prisidengė kokybiškesniais rūbais ir geresnėmis manieromis, o įtampos ir polinkis destrukcijai niekur nedingo. Blogio barbarybė net atrodo esanti patraukli ir naudinga, nes tarsi padeda tvirtai įsiremti į žemę kojomis ir jausti savo pranašumą, pasiekti didesnę sėkmę nei kitas, versle ar kitose veiklose, įgyvendinti progresuojančios ir „drąsios“ Lietuvos projektą.

Esame taip toli pažengę, kad išmokta civilizacija kažin ar mus išgelbės. Blogį gali padėti įveikti malda ir malonė, kad nueitume poeto aprašytu keliu, kuriuo jis veda per savo veikalą: „Jeigu mes pažvelgsime į jo turinį, jo pradžia bus baisi ir smirdanti, nes tai Pragaras; o pabaiga – laiminga, geistina ir maloninga, nes tai Rojus“.